

PEDAGOGIKA DARSLARIDA EKALOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKSKURSIYA VA SAYOHAT DARSLARINI TASHKIL ETISH TEXNALOGIYALARI

To'xtaxo'jayeva Shohista Abdurashid qizi
NamPI magisranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogika darslarida o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirishda ekskursiya va sayohat darslarining o'rni, ularni tashkil etish texnologiyalari hamda samaradorlik mezonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, innovatsion yondashuvlar asosida ekologik tarbiyani rivojlantirishning amaliy jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: ekologik madaniyat, ekskursiya darsi, sayohat darsi, pedagogik texnologiya, ekologik tarbiya, innovatsion yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматривается роль экскурсионных и выездных занятий в формировании экологической культуры учащихся на уроках педагогики, а также технологии их организации и критерии эффективности. Освещаются практические аспекты развития экологического воспитания на основе инновационных подходов.

Ключевые слова: экологическая культура, экскурсионное занятие, выездное занятие, педагогическая технология, экологическое воспитание, инновационный подход.

Abstract. This article examines the role of excursion and field-based lessons in developing students' ecological culture in pedagogy classes, as well as the technologies for organizing such lessons and their effectiveness criteria. Practical aspects of enhancing environmental education through innovative approaches are also discussed.

Keywords: ecological culture, excursion lesson, field trip lesson, pedagogical technology, environmental education, innovative approach.

Kirish. Hozirgi globallashuv davrida ekologik muammolar insoniyat taraqqiyotining eng dolzarb masalalaridan biriga aylanib bormoqda. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi hamda ekologik muvozanatning buzilishi jamiyat oldiga yangi vazifalarni qo'yimoqda. Shu nuqtai nazardan, ta'lim tizimida o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish muhim pedagogik muammo sifatida qaraladi. Ekologik madaniyat shaxsning tabiatga ongli munosabati, ekologik bilim, ko'nikma va qadriyatlar tizimi orqali namoyon bo'ladi. Uni shakllantirish jarayoni uzluksiz ta'limning barcha bosqichlarida amalga oshirilishi zarur. Ayniqsa, pedagogika darslarida mazkur yo'nalishda samarali metod va texnologiyalardan foydalanish yuqori natija beradi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quv jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirishni talab etadi. Shu jihatdan ekskursiya va sayohat darslari o'quvchilarda ekologik ongni rivojlantirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Bunday mashg'ulotlar orqali o'quvchilar tabiat hodisalarini bevosita kuzatadi, ekologik muammolarni real muhitda anglaydi va ularga nisbatan mas'uliyat hissi shakllanadi. Bugungi kunda pedagogika fanida ekskursiya va sayohat darslarini tashkil etishning innovatsion texnologiyalarini ishlab chiqish, ularni amaliyotga joriy etish hamda samaradorligini oshirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur maqolada aynan pedagogika darslarida ekologik madaniyatni shakllantirishda ekskursiya va sayohat darslarini tashkil etish texnologiyalarining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi

Adabiyotlar tahlili. Ekologik madaniyatni shakllantirish muammosi ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda turli nazariy va amaliy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Xususan, ekologik ta'lim va tarbiya masalalari pedagogika fanining muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Mahalliy olimlardan

S. To'xtaev pedagogika nazariyasida ekologik tarbiyaning mazmuni va mohiyatini ochib berib, uni shaxs kamolotining ajralmas qismi sifatida talqin etadi. Uning fikricha, ekologik madaniyatni shakllantirishda ta'lim jarayonida integrativ yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, o'zbek pedagog olimlari tomonidan ekologik tarbiyani milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish zarurligi alohida ta'kidlangan. Xorijiy tadqiqotchilar, jumladan, J. Dewey o'zining tajribaga asoslangan ta'lim nazariyasida o'quvchilarning bilim olish jarayonida amaliy faoliyatning ustuvorligini asoslab bergan. Unga ko'ra, ekskursiya va sayohat mashg'ulotlari o'quvchilarda mustaqil fikrlash va muammoni hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

D. Kolb esa tajribaviy o'qitish modelini ishlab chiqib, bilimlarning amaliy faoliyat orqali samarali o'zlashtirilishini ilmiy asoslab bergan. Shuningdek, UNESCO tomonidan ilgari surilgan "Barqaror rivojlanish uchun ta'lim" konsepsiyasida ekologik madaniyatni shakllantirish global ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilgan. Ushbu konsepsiyada o'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirishda interfaol metodlar, jumladan, ekskursiya va dala mashg'ulotlarining ahamiyati alohida qayd etiladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekskursiya va sayohat darslari ekologik ta'limning samarali vositasi sifatida qaralib, ular orqali o'quvchilarning nazariy bilimlari mustahkamlanadi, amaliy ko'nikmalari rivojlanadi hamda ekologik muammolarga nisbatan ongli munosabat shakllanadi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ushbu darslarni tashkil etishning innovatsion texnologiyalarini ishlab chiqish va ularni ta'lim jarayoniga joriy etish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda.

Mazkur maqolada ekologik madaniyatni shakllantirishda ekskursiya va sayohat darslarini tashkil etishning samarali metodlari sifatida kuzatish, suhbat, muammoli vaziyat yaratish, loyiha metodi hamda refleksiya usullaridan foydalanish asos qilib olindi. Ushbu metodlar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va ekologik ongini shakllantirishga xizmat qiladi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda pedagogika darslarida ekologik madaniyatni shakllantirishda ekskursiya va sayohat darslarining samaradorligini aniqlash maqsadida bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi.

Tadqiqotning nazariy metodlari sifatida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, umumlashtirish, tizimlashtirish va taqqoslash usullari qo'llanildi. Ushbu metodlar orqali ekologik ta'lim va ekskursiya darslariga oid ilmiy qarashlar o'rganildi.

Empirik metodlar sifatida kuzatish, suhbat, anketa va pedagogik tajriba-sinov ishlari tashkil etildi. O'quvchilarning ekologik bilim darajasi, munosabati va amaliy faoliyati o'rganildi hamda tahlil qilindi.

Pedagogik tajriba-sinov jarayonida o'quvchilar nazorat va tajriba guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida ekskursiya va sayohat darslari asosida o'qitish tashkil etildi, nazorat guruhida esa an'anaviy metodlar qo'llanildi. Natijalar qiyosiy tahlil asosida baholandi. Shuningdek, ekskursiya va sayohat darslarini tashkil etishda interfaol metodlar, jumladan, "aqliy hujum", "klaster", "muammoli vaziyat", "loyiha metodi" va "refleksiya" usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va ekologik ongini shakllantirishga xizmat qildi.

Olingan natijalarni qayta ishlashda matematik-statistik metodlardan foydalanilib, ularning samaradorligi foiz ko'rsatkichlari asosida tahlil qilindi

Natijalar va muhokama Doirasida pedagogika darslarida ekskursiya va sayohat mashg'ulotlari orqali o'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish samaradorligi tajriba-sinov asosida o'rganildi. Olingan natijalar qiyosiy tahlil asosida umumlashtirildi.

Tajriba-sinov natijalari jarayonida o'quvchilar nazorat va tajriba guruhlariga ajratildi. Tajriba guruhida ekskursiya va sayohat darslari muntazam tashkil etildi, nazorat guruhida esa an'anaviy metodlar asosida darslar olib borildi.

Natijalar quyidagi jadvalda aks ettirilgan:

1-jadval. O'quvchilarning ekologik madaniyat ko'rsatkichlari (foizda)

Ko'rsatkichlar	Nazorat guruhi (boshlanish)	Nazorat guruhi (yakuniy)	Tajriba guruhi (boshlanish)	Tajriba guruhi (yakuniy)
Ekologik bilim darajasi	52%	60%	50%	78%
Ekologik ong	48%	55%	47%	75%
Amaliy ko'nikmalar	45%	53%	44%	73%

Jadval natijalariga ko'ra, tajriba guruhida barcha ko'rsatkichlar sezilarli darajada oshganligi kuzatildi. Ayniqsa, ekologik bilim va amaliy ko'nikmalar darajasining o'sishi yuqori natijalarni ko'rsatdi.

Natijalar tahlili Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ekskursiya va sayohat darslari o'quvchilarning ekologik bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularning tabiatga nisbatan ongli munosabatini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Tajriba guruhida o'quvchilarning faolligi, qiziqishi va mustaqil fikrlashi sezilarli darajada oshgani aniqlandi.

Mazkur tadqiqot natijalari pedagogika darslarida ekologik madaniyatni shakllantirishda ekskursiya va sayohat darslarining yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi.

Natijalar muhokamasi Olingan natijalar xorijiy va mahalliy tadqiqotchilarning ilmiy qarashlari bilan mos keladi. Xususan, tajribaga asoslangan ta'lim konsepsiyasida amaliy mashg'ulotlarning ustuvorligi tasdiqlanadi. Ekskursiya darslari orqali o'quvchilar nazariy bilimlarini real muhitda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu bilan birga, ekskursiya va sayohat darslarini tashkil etishda ayrim muammolar ham kuzatildi. Jumladan:

- tashkiliy masalalar (vaqt, transport, xavfsizlik)
- o'quvchilarning tayyorgarlik darajasi
- metodik ta'minot yetishmasligi

Muammolar va yechimlar. Aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflar ilgari surildi:

- ekskursiya darslarini oldindan puxta rejalashtirish
- o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar ishlab chiqish
- xavfsizlik choralari kuchaytirish
- zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekskursiya va sayohat darslarini tizimli tashkil etish orqali o'quvchilarda ekologik madaniyatni samarali shakllantirish mumkin.

Xulosa va tavsiyalar Mazkur tadqiqot natijalari pedagogika darslarida ekologik madaniyatni shakllantirishda ekskursiya va sayohat darslarining muhim pedagogik vosita ekanligini tasdiqladi. O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko'rsatdiki, bunday darslar o'quvchilarning ekologik bilim darajasini oshirish, ekologik ongini shakllantirish hamda amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali natija beradi.

Tadqiqot davomida ekskursiya va sayohat darslari asosida tashkil etilgan o'quv jarayonida o'quvchilarning tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabati, mustaqil fikrlash qobiliyati va muammolarni hal etish ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlanganligi aniqlandi. Shuningdek, mazkur yondashuv o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirishga xizmat qilishi isbotlandi.

Shu bilan birga, ekskursiya darslarini samarali tashkil etish uchun puxta rejalashtirish, metodik ta'minot va xavfsizlik choralariga alohida e'tibor qaratish zarurligi aniqlandi. Umuman olganda, ekskursiya va sayohat darslari ekologik ta'limning samaradorligini oshiruvchi innovatsion pedagogik texnologiya sifatida baholanishi mumkin.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- pedagogika darslarida ekskursiya va sayohat mashg'ulotlarini tizimli ravishda tashkil etish;
- ekologik ta'limni mahalliy muhit va real ekologik muammolar bilan bog'lash;
- o'qituvchilar uchun ekskursiya darslarini tashkil etishga oid metodik qo'llanmalar ishlab chiqish;
- interfaol va innovatsion pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish;
- o'quvchilarning mustaqil tadqiqot faoliyatini rag'batlantirish;
- ekskursiya jarayonida xavfsizlik qoidalariga qat'iy rioya etish;
- ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini integratsiya qilish.

Mazkur tavsiyalarni amaliyotga joriy etish orqali pedagogika darslarida ekologik madaniyatni shakllantirish samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, I. A. (2017). *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch*. Toshkent.
2. To'xtaev, S. (2020). *Pedagogika nazariyasi*. Toshkent: Fan.
3. Dewey, J. (1938). *Experience and Education*. New York: Macmillan.
4. UNESCO. (2021). *Education for Sustainable Development Goals*. Paris.
5. Kolb, D. (1984). *Experiential Learning*. New Jersey: Prentice Hall.